

Halife Abdülmecit Efendi bir merasime giderken

SON VELİAHT VE HALİFE ABDÜLMECİT EFENDİ

Abdülmecit Efendi hakkında yazılanlar pek azdır. Kıymetli arkadaşımız Nahid Sırrı Örik, bize Abdülmecit Efendi'nin şimdiye kadar bilinmiyen taraflarını yazmakta ve kendisini güzel bir tetkik ve tahlilden geçirmektedir.

Yazan : Nahid Sırrı Örik

Osmanlı saltanatının son veliahtı ve Osmanoğullarından gelmiş halifelerle bütün halifelerin de sonuncusu olan Abdülmecit Efendi'nin hayat ve şahsiyeti, eski veya yakın tarihimizde rolü bulunan niceleri için de olduğu gibi, bir tetkike mevzu teşkil edememiştir. Birkaç sayfa içinde bu işi başarmaya elbette ki teşebbüs edecek değiliz. Kaldı ki, bu yazıyı biz daha ziyade bu zattın veliahtlığı sırasında son sadrazam Tevfik Paşa'ya göndermiş olup müşarünileyhin oğlu İsmail Hakkı Bey'in istinsah etmeğliğimize müsaade ettikleri birkaç mektubun takdimine bir vesile olmak üzere yazmak

arzusunda idik, bundan sonra ve bazı hatıraların yardımıyla, yazımız o mektuplara ait bir not mahiyetini aştı ve efendi hakkında daha etraflısı galiba henüz yazılmamış - bir küçük etüd mahiyetini aldı.

Abdülmecit Efendi, herkesin bildiği gibi Sultan Aziz'le, haremlerinin en güzeli olmakla maruf bulunan Hayranîdil Kadın'ın çocukları, bu padişahın delikanlılık çağına erişmiş oğullarından üçüncüsü, ikinci meşrutiyeti idrak edenlerinin ikincisi ve nihayet en son ölen oğludur.

Şehzadelğinde Abdülmecit Efendi
ve oğlu Faruk

Babasının hal'i ve vefatı sırasında, yâni 1876 da, yedi yaşında bulunmakla beraber pederinin son zamanlarını pek güzel hatırladığını ve babasının intihar etmeyip, fakat Hüseyin Avni Paşa tarafından öldürüldüğüne kani olduğunu kendisiyle teması bulunanlar hikâyeye etmişlerdir.

İlk oğlu Yusuf İzzettin Efendi'yi, hal'inden epey bir müddet evvel ve henüz yirmisine varmadan müşir ve ikinci oğlu Mahmut Celâlettin Efendi'yi on dördüne erişmeden ferik yapan o hünkâr, bu üçüncü oğlunu da aldanmıyorsam topçu miralay yapmış, ve Sultan Aziz'in ölümüyle Abdülâziz evlâdı için başlayan menkıbük üç ay sonra İkinci Abdülhamid'in cülûsiyle acı ve elim mahiyetini kaybetmekle beraber, Abdülmecit Efendi'nin ikinci meşrutiyete kadar geçirdiği hayat tabiidir ki hayli sönük olmuştur.

Kaldı ki, Arşiv Umum Müdürlüğünde bulunan Yıldız evrakını kısmen gözden geçirdiğim ve suretini maalesef istinsah etmemiş olduğum bir kâğıt, Sultan Hamid'in bu öksüz ve oğullarının ilkinden, yâni Selim Efendi'den ancak bir yaş büyük olan amcazadesine karşı hiç değışle evhamını tahrik edeceği vakte kadar bir baba şefkati göstermiş bulunduğunun bir delilini teşkil etmektedir. Zira, galiba başmabeyinciye hitabeden bu iradesinde, Sultan Hamit

bayram ve kandillerde kendi evlâdına elbiseler yaptırılıp hediyeler alındıkça eşlerinin mutlaka Mecit Efendi için de alınıp hazırlanmasını müessir bir ifade ile emretmiştir.

Ve nihayet, Abdülmecit Efendi Sultan Hamid'in saltanat yılları esnasında bir iki tanesi ecnebi hocalardan dersler aldığına ve yazlarını geçirdiği Çamlıca'da atla serbestçe dolıştığına -hattâ gene arşiv vesaiği arasında gördüğüm bir jurnala nazaran - günün birinde Çengelköyü'ne gidip Vahdettin Efendi ile, yâni müstakbel Altıncı Mehmet'le uzun bir mülâkatta bulunabilmiş olduğuna nazaran, bu devri pek acıklı bir mahbusiyet şeklinde geçirmemiş olması icabeder. Bu itibarla da, ikinci meşrutiyet idrak edilip, fakat henüz Abdülhamit tahtında bulunduğu sırada -ve geçen otuz üç yıllık devri Hamidi'nin yirmi sekiz yılını, yâni babası Beşinci Murad'ın ölümüne kadarki devreyi hakikaten mahpus olarak geçiren şehzadesi Selâhattin Efendi dahi mazi hakkunda ağız açmamışken - Abdülmecit Efendi'nin Paris'te kapıcı kadınlarla şoförlerin gazetesi olmakla meşhur "Petit-Parisien" gazetesinin muhabirine beyanat verip hürriyetin ilânına kadar çıktıklarını uzun uzun anlatışı her halde daha sonra bizzat kendisinin de beğenmediği bir hareket teşkil etmiştir.

İlave edeyim ki, bu hareketini Abdülmecit Efendi beğenmediyse çok dâha sonra beğenmemiş olmalıdır. Zira, o tarihte sadrazam bulunan Kıbrış Kâmil Paşa - belki Sultan Hamidin de arzusuyla - mektupçusunu efendinin nezidine gönderip kendisini hareketlerinde ölçülü olma davet edince, efendi gazetelerde çıkan bir açık mektupla mukabele etmiş ve "hukukî hürriyetinin milletin kefaleti altında bulunduğunu ve bununla müftehir olduğunu" seksenlik sadrazama pek yüksekten bildirmiştir. Ben de Abdülmecit Efendi'nin ismini galiba o sıralarda öğrenecek ve kendisinin resmini hemen hemen hürriyetin ilâniyle devrin en itibarlı fotoğrafçısı Febüs'e koşup resim çektiren bir hayli şehzadeganın fotoğrafları gibi işbu Febüs'ün camekânında gördükten sonra kendisini tünelde, evet, sarayından çıkararak, yaldızlı arabasından inerek yolcuları arasına katıldığı, tünelde görecektim.

"Devletli Necabetli Efendi Hazretleri" o tarihte kırkında var yoktu ve bacaklarının kışalığına mukabil büstü uzun olduğu için gene heybetliydi. Sarışın, iri mavi gözlü ve çehresinin hatları kusursuzdu. Abdülâziz'in en güzel hareminden doğmuş olduğunu bihakkın iddia edebilirdi. Galiba sonbahara varılmıştı ki açık renk bir pardösü almıştı. Fakat bu pardösüyü iki adım gereden gelen redingotu, bugün her hangi

devletin elçisi sanılacak kadar kelli fellî bir ağa taşıyordu. Fakat birden bilmiyorum arabanın içinde rüzgârlar mı esti ki, efendinin pardösüsünü istiyeceği tuttu, ağa giydirmek istediye de arzu etmeyip koluna aldı. Ağanın tehalükü ve emredip fakat giymekten vazgeçenin edası, birden fıslıtlar davet etti. Araba artık Beyoğlu'na vermişken efendi birden pardösüsünü taşımaktan vazgeçerek ağasına tevdi, o da tazimlerle tekabül edince, artık bu pek kibar şahsiyetin hüviyeti şüphe bırakmadı ve halkla yakından temas etmek üzere tam bir tevazu ile tünel arabasına girmiş bulunan şehzade pek hoşlandığı farkedilen tezahüratla uğurlanıverdi.

Abdülmecit Efendi Osmanlı saltanatının en son günlerine kadar üzerine en çok alâka çeken, fakat buna en çok da çalışkan şehzade olmuştur. İlâve edeyim ki, ikinci meşrutiyetle ortaya çıkan Osmanoğulları arasında zevahiri kadar evsafı itibariyle de en cazibi kendisiydi. Şahsen yakışıklı ve pek nazik olduğu gibi fransızca ve almanca öğrenmiş bulunuyordu, musiki ile ve bilhassa resimle teveggülü vardı. Bir hayli tablo vücuda getirmiş, lîr eseri Paris'te teşhir olunmaya, işe bir miktar hatır gönül karışmış olsa dahi, lâyük görülmüş ve efendi, zamanının kalem erbabiyle ve sanatkarlarıyla yakın temas tesis etmeyi daimî bir kaygı edinmişti: Faraza Abdülhak Hâmîd'in muhakkak ki en büyük eseri olan "Finten" cilt halinde çıktığı zaman, bu edebî hâdise şerefine Çamlıca'daki köşkünde üç yüz kişilik bir çay ziyafeti verip bütün münevverleri davet etmişti.

Abdülmecit Efendi'nin sade memleket münevverlerine değil, ecnebilere de kendisini beğendirmeyi istemiş olduğu söylenebilir. Avrupa'ya ancak sakit ve menfi halife olarak gidebilmiş, o zamana kadar hiç memleketten ayrılmamış bulunmasına rağmen, İstanbula gelen diplomatlarla ve diğer ecnebilere teması sayesinde buna bir derece muvaffak da olmuştur.

Bunun bir delilini şahsî hâtıralarım arasından alıp zikretmek üzere söyleyeyim ki, Millî Mücadele'nin henüz inkişaf etmekte beraber cumhuriyete kadar götürceğinin hatıra pek gelmediği sıralarda, yâni 1921 senesi içinde, Paris'te iken bir münasebetle kendisine takdim edildiğim Madam Bompard, yâni 1909 dan 1915 e kadar İstanbul'da Fransız büyük elçiliği etmiş olup o tarihte ayandan bulunan zatın İstanbulu ve Türkleri pek sevmiş bulunmakla meşhur zevcesi, söz başka bir mevzu içinde sürüp giderken birdenbire durup âdeta heyecanlanarak: "Mösyö, size pek saygısızca bir soru soracağım" demiş ve: "Veliâht Abdülmecit Efendi'nin yakında tahta çıkarılacağını zannediyor musunuz?" sualini bu-

Halife İken Abdülmecit Efendi

nun hakikat olmasını pek arzu eden bir eda ile sormuştu.

Her halde şu muhakkaktır ki, Osmanoğulları arasında ecel evvelden daha şedit darbeler indirseydi ve 1909 da Sultan Hamit hal'edilmek üzere iken onunla Abdülmecit Efendi arasında bulunan 65 yaşındaki Mehmet Reşat, 51 yaşındaki Yusuf İzzettin, 49 yaşındaki Süleyman, 48 yaşındaki Mehmet Vahdettin ve Mehmet Selâhattin Efendiler de ecelleriyle daha evvel ölmüş bulunsalar idi taht nöbeti bunları takibeden ve o sırada kırkında olan bu şehzadeye gelseydi, halife ve padişah sarayı hakikaten ihtişamlı bir hal ve manzara alır, bu sarayda bilhassa güzel sanatlar cidden himaye görürdü. Fakat acaba bu İkinci Abdülmecit hükümdarlık vezâifini ifa etmekte ne derecelerde muvaffakiyet ızhâr edebilirdi? Halife sıfatiyle zamanın icabatını takdir edebildiğini söylemek güç olan Abdülmecit Efendi'nin şehzadeliği ve veliahtlığı sırasında da pek uygun bir siyasi hüviyet arzemediğini teslim etmek icabeder.

Bir kere şahsiyetinin hatlarının tamamıyla belirmemiş, kesinleşmemiş olduğunu kabul etmek lâzımdır. Bunun bir tezahürü de ziyadesiyle garph görünmek hususundaki isteğine rağmen tek zevce ile iktifa edemeyişi, fakat iki çocuğunun iki

ayrı kadından dünyaya gelmiş bulduklarını bir zaman ilân etmekten kaçınmış bulunmasıdır. Buna mukabil, çocuklarının, gerek oğlunun ve gerek kızının, talim ve terbiyeleri için pek büyük bir dikkat ve gayret sarfetmiş olduğunu teslim etmek icabeder. Tahsil için oğlunu Avrupa'ya gönderen ilk Osmanlı prensi Abdülmecit Efendidir.

Eshak Maliye Nazırı Cavit Bey'in gazete sütunlarında kalmış hâtıralarıyla esbak Mabeyin Başkâtibi Ali Fuat Bey'in "Görüp İştittiklerim" adlı eserindeki bir kaç satır, son Osmanlı veliahtının ikinci meşrutiyet senelerinde ve henüz veliaht olmaktan bir rol oynuyabilmek hususundaki emelleri kadar memleketin mukadderatına karşı alakasını da göstermek bakımından zikre lâyıktır. Cavit Bey, efendinin Sultan Reşad'ın zaafından ve iktidarsızlığından bahsederek o tarihte veliaht bulunan büyük biraderi Yusuf İzzettin Efendi'nin tahta çıkarılmasını arzu ve tavsiye edişini anlatır. Ali Fuat Bey'in hâtıratında ise, İttihatçılar, başta o zaman bey olan Talât ve Enver Paşalar olmak üzere Babâli'yi basıp Kâmil Paşa'yı istifaya mecbur ettikten ve bu arada Nâzım Paşa kaynayıp gitikten sonra, Dolmabahçe sarayında Mahmut Şevket Paşa'nın sadaret hattı hazırlanırken, efendinin saraya gelip kendisine merdiven başında tesadüfle; "Zatı Şahaneye söyleyiniz, bana müsaade buyursunlar, şimdi bir ata bineyim, oradaki kalabalığı dağıtayım" dediği, kendisinin "aman efendi hazretleri, iş bu dereceye geldikten sonra öyle bir teşebbüs yalnız şahsınızı değil, saltanatı da tahti tehlikeye kor" mukabelesinde bulunduğunu, fakat Mecit Efendi'nin zamanla o andaki hayalperestliğini bir türlü unutmuyarak şuna buna "ben gidin ahaliyi dağıtacağım, başkâtip mâni oldu" diye söylenmekte devam ettiği naklolunmaktadır.

Abdülmecit Efendi'nin biraz muvazenesiz ve görünmiye meraklı şahsiyeti eğer bir zamanlar söylenmiş olduğu vechile tahta yakın şehzadelerin Ayan Azahkları gerçekleşmiş veya bir ara dolaşan bir şayia tahakkuk edip kendisi İtalya harbinin zuhurundan evvel Trablusgarp valiliğine tayin edilmiş bulunsaydı, muhakkak ki bâzi nümayişler ve helki de biraz ölçüsüz bâzi hareketlerle tehlikeli bir şekilde meydana çıkabilirdi. Yusuf İzzettin Efendi'nin intihariyle tahta yaklaşıcısına kadar Abdülmecit Efendi'nin bütün siyasi nümayişleri az evvel söylediğim gibi "Petit-Parisien" muhabirine beyanatından, bir de Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin Galatasaray Sultanisi müdürlüğünden Tevfik Fikret Beyi çekilmesi mecbur etmesi üzerine bir bardak su içinde fırtına kopunca, buna o tarihte oğlu Faruk Efendi Galatasaray'a de-

vam etmekte bulunduğu için talebe velisi sıfatıyla iştirak edip muterizlere katılışından ibaret kalmıştır.

Sultan Reşat yerine tahta çıkarılmasını tavsiye ettiği büyük biraderinin ehliyetine ne derecede kaidi veya bu tavsiye sadece tahtın Sultan Mecit kolundan Sultan Aziz koluna geçmesini görmek emelinin mi bir mahsulü idi, tâyin edemem. Fakat Yusuf İzzet Efendi'nin intiharından sonsuz bir acı duymuş olduğunu o tarihte başmabeyinci bulunan Tevfik Bey'in kendisinin cenaze alayındaki haline bakıp babama söylediğini hatırlıyorum. Tevfik Beyin bu münasebetle: "Sultan Aziz kolunda gayri tabii ve mühlük bir hassasiyet bulunduğuna. o gün Abdülmecit Efendi'nin gösterdiği meyusiyet ve ıztırabın derecesine bakarak hükmettim. Kendisinin hali beni istikball hakkında âdeta endişeye düşürdü" dediğini merhum pederim söylemişti. Bununla beraber, ve onun padişahlığını İttihatçılara tavsiye etmesini rağmen, Abdülmecit Efendi'nin bazan da nefisini büyük biraderinden üstün gördüğü, Yusuf Efendi'nin babasının veliahtlığına dünyaya gelip mevcudiyet ancak saltanatından sonra ilân edildiğini kastederek "o, Şehzade Abdülâziz Efendi'nin oğludur, bense Sultan Abdülâziz Han'ın oğluyum" tarzında sözler de söylediği iddia olunmamış değildir.

Son halifenin saltanat makamına lâyık bulmadığı Sultan Reşad'ın ölümü sıralarında ve bu ölümlü veliahtlığı ihraz edeceği halde, teessür göstermesi ise kalben temiz bir insan olduğunu izhar ve ispat eden bir keyfiyettir. Bu padişahın cebi hümayun kâtibi olan ve haremî akrabamdan bulunan Hacı Hakkı Bey merhumdan duyduğuma göre, Sultan Reşat'tan artık ümit kesildiği ve ihtiyar hükümdar kendini kaybetmiş bulunduğu bir sırada Abdülmecit Efendi saraya gelip kendisini görmek üzere müsaade ister. Padişahın yanında kadınları bulunmakta olduğundan onlar çekilirler ve efendi hareme alınır. Bir müddet yanında kalıp ve artık can üzerinde bulunan Sultan Reşad'ın ağzına zezem vermek gibi hizmetlerinde bulunup gitmek temayülü de izhar etmediğinden, kadınefendiler kendisini bir haber yollayıp âdeta istiskal ederler. Bunun üzerine efendi gözleri yaşlanmış olarak -iskatını iltizam ve ahvalini daima tenkid ettiği- ihtiyar padişahın ağağını öperek kendisine veda eder.

Osmanlı tarihini kanlara boyıyan şehzade rekabetlerinin ihyasından çekinerek Abdülmecit Efendi'nin Anadolu'dan vaki teklifi kabul etmeyip İstanbulda kaldığı, Sultan Vahdettin'le mücadeleden çekindiği, hattâ hilâfet makamına geçtikten sonra da, son padişahın siyasetini tenkid ve takbihîten istinkâf ettiği hatırlardadır. Şu kadar

Ki, bu ikisi ortası bir hareket olmuş ve şişle beraber kebabı yakmamak istiyen efendi hilâfet makamına da mesrur bir tehalük içinde ve hanedanın en yaşlısı sıfatıyla olmayıp velev ki en reşidiyle kaydıyla kabul etmekte tereddüt etmiyerek geçmiş tir.

Kaldı ki efendi, veliahtlığı sırasında da doğru ve sabit bir hareket hattı tutamıyarak mütereddit ve mütehavvil kalmış, meselâ Sultan Vahdettin'i şiddetle tenkid ederken bir taraftan da oğlunun onun küçük kızıyla izdivacına muhalefet etmemiştir. Halbuki, beğenmediği Sultan Reşad'ın aynı vaziyette, yani kendisi veliaht iken hem de Sultan Vahdettin gibi âciz bir durumda değil memleketin mutlak hükümdarı bulunan Sultan Hamid'den gelen bir sıhriyet teklifini reddettiğini ve büyük oğlu Ziyaettin Efendi'nin padişahın en sevgili kızı Naime Sultan'la evlenmesi hususunu kabul etmemiş olduğunu hatırlamamak elden gelmez.

Hakikat şudur ki, Millî Mücadele'nin takibettiği ve edeceği seyri tahmin etmekte ve ona göre vaziyet almakta Abdülmecit Efendi de Sultan Vahdettin derecesinde değilse bile, basiret gösterememiş, hilâfet makamını işgal ettiği sırada da zamanın zaruretlerini takdire muvaffak olamamıştır. Hilâfeti evelden kabul etmemesi belki de daha makul ve şahsiyeti için daha münasipti. Kabul edince ise saltanat ananelerini ihyaya ve idameye öyle heveskâr görünmemesi icabederdi.

Her halde, muhakkak olan şey, Abdülmecit Efendi'nin kendini gösterememenin ve saltanat zevkini tadamamanın iztirabıyla yaşamış olduğudur. Netekim, bu iztirap ve bu hasret sulh müzakereleri hazırlıkları sırasında kırk yıllık bir din'omat olan Sadrâzam Tevfik Paşa'ya âdetâ yol gösterip akıl öğretir bir ifade ile yazdığı bir mektupta da kendini göstermektedir.

Fakat makalenin hacmi beni - hayli uzun da olan - bu mektubu gelecek yazıda vermeye mecbur ediyör. Bu münasebetle, efendinin millî hudutlar haricinde geçen uzun yıllarıyla nisbeten yakın bir zamanda Paris'te vukua gelen ölüm hakkında da bâzi yeni şeyler söyleyebilmek ümidindeyim.

★★★

Büyük insan, ufku geniş, düşüncesi derin olandır. Böyleleri zamanlarından çok ileri devirleri yaşarlar. Ve eğer bir milletin başında iseler, ileri görüşleri ile o milleti ihya ederler.

★★★

Tarih bir tekerrürden ibarettir

Geçen aylar içinde başvekilimiz muvafık ve muhalif gazetecileri davet ederek bir toplantı yaptı; hükümet icraatını anlattı ve onların suallerini cevaplandırdı.

Bu usul demokratik re'imlerde pek eskidenberi tatbik edilmektedir ve pek lüzumludur. Çünkü hükümetin, siyasi, idari ve askeri icraatının; muhtelif menfaatler ve kanaatler güden insanların türlü te'siri yüzünden ağızdan kulağa türlü şek'iller olarak gecisil hoş olımayan neticeler doğurabilmesi bakımından tehlikelidir.

Devlete ait her iş açıklanmıyabilir. Siyasi öyle sırlar vardır ki bunları yalnız hükümet erkânının bilmesi ve gizli tutulması lâzımdır. Gerek açıklanmasında mahzur olımayan, gerekse mahzur olup da münasipçe ifadesi icabedenler millî iradenin hâkim olduğu memleketlerde, hükümet reisleri tarafından fırsat düştükçe millete izah edilir ve bunun için de Millet Meclisi kürsüleri ile gazeteler vasıta olur.

Millî mücadeleyi hatırlıyacak yaşta olanlar bilirler ki, mücadelenin ilk günlerinde bile Mustafa Kemal Paşa İstanbul gazetecilerinin davet ederek bir tarza önyak olmuş ve bu sistem devam etmiştir.

İkinci Dünya Harbinin en tehlikeli günlerinde, milletin, yapılan işleri öğrenmiye şiddetle muhtaç olduğu günlerde Başvekil İsmet Paşa ve sonra onu takibeden bilhassa Doktor Refik Saydam bu toplantıları sık sık yapmış, günün işleri hakkında millete izahat vermiştir.

Yukarıki resimde de böyle bir gazeteciler toplantısı görülmektedir. Eski Başvekil Şükrü Saraçoğlu ile gazeteciler bu resimde samimi bir konuşma halindedirler.

Tarih, bu konuşmaların bugün de tekerrürünü göstermektedir ve gösterecektir.

★★★

Abdülmeçit Efendi halifeliğinin ilk günlerinde (Sırtına babası Sultan Aziz gibi kukuletell bir kaput giymiştir. Henüz sakalı yoktur. Arkasında Refet Paşa görülmektedir)

II.

Saltanat hakkını haiz olmıyan, aynı zamanda Osmanoğullarının en yaşlısı bulunmayı da hilâfet için bir hak saymayıp hanedan erkekleri arasında en ehil olanın seçilmesi cihetini Büyük Millet Meclisi'ndeki çoğunluğa bırakan bir halifeliği kabul etmemesinin Abdülmeçit Efendi'ye Selim Efendi tarafından, kendisinden sonra en yaşlı Osmanoğlu olup İkinci Abdülhamid'in de büyük şehzadesi bulunan Selim Efendi tarafından tavsiye edildiği söylenir. Bu tavsiyenin doğruluğu hakkında katı bir hüküm verilememekle beraber, efendinin halifeliği büyük bir şevk ve tehalükle ve muvakkat olduğuna pek ihtimal de vermeden kabul ettiği muhakkaktır.

Öyle olmasaydı, yani Dolmabahçe sarayının ancak kısa bir zaman için misafiri olduğundan emin olsaydı, her halde başka türlü hareket eder, sarayın odalarını ince ve bilgili zevkiyle yeniden tanzime de teşebbüs etmezdi. Kaldı ki, bu işle, ve her cuma selâmlığında başka bir camiye gidip at üzerinde pürheybet görünmek üzere şimdi isimleri hatırlama gelmiyen iki üç binek atını da ardı sıra götürmekle faaliyet ihtiyacını tatmin edemeyecek, artık An-

SON VELİAHT VE HALİFE ABDÜLMECİT EFENDİ

Abdülmeçit Efendi hakkında yazılanlar pek azdır. Kıymetli arkadaşımız Nahid Sırrı, bize Abdülmeçit Efendi'nin şimdiye kadar bilinmiyen taraflarını yazmakta ve kendisini güzel bir tetkik ve tahlilden geçirmektedir.

Yazan: Nahid Sırrı Örik

kara ile münasebetlerin gittikçe gerginleşmiye başlamış bulunduğu bir sırada vazife ve salâhiyetlerinin tespitini istiyecekti.

Saltanat hakkında mahrum bir halifenin evleviyetle mücehhez bulunması gereken dinî bilgilere sahip bulunduğu hiç de iddia edilmemiş olan efendi, acaba kendisine ne gibi vazife ve salâhiyetler verilmesini istiyordu? Acaba papayı mı düşünüyor, yani onun nefsinin Roma'da İtalya devletinin mahpusu sayarken bile bütün devletlerle temasta bulunuşuna ve Katolik tebaası olan tekmil devletlerin iç idarelerine müdahale ettiğine mi bakıyordu? Yani papanın yüz milyonlarca Katoliğe hükmetmesine mukabil kendisinin de yüz milyonlarca Müslümanın halifesi olduğunu hesab ederek Endonezya'dan Afrika içlerine kadar bütün İslâm memleketlerin iç işlerinin nâzımı olabilmek hak ve imtiyazını mı istiyordu? Fakat bu salâhiyetleri o tarihte nüfusu yirmi milyondan çok uzak bir Türkiye Cumhuriyetinin mukadderatına hâkim bulunan Ankara'nın Büyük Millet Meclisi kendisine nasıl verebilirdi?

Hakikatte, son halifenin hüküm ve ehemmiyeti ancak bir sarayın dört duvarı arasında cari idi, Büyük Millet Meclisi aldığı kararla hilâfetin mülga bulunduğunu ilân ederek kendisine hemen hareket etmesi lüzumunu bildirdiği zaman her şey bitiverecek, hiçbir İslâm memleketi Abdülmeçit Efendi'yi kendi mülkünde halifeliği idame ettirmeye davet etmeyecekti.

Büyük Millet Meclisi'nde verilen iskat kararından bir saat sonra, Altıncı Mehmet kadar İkinci Abdülmeçit'in de siyasi ve dinî bir hüviyetleri ve ehemmiyetleri kalmadı. Efendiye halifelikten iskat edildiği ve hemen İstanbulun terkedilmesi lüzumunun İstanbuldaki vilâyet âmirleri ta-

rafından tebliğ edildiği gece saatinde, kendisinin almancaya çalışmakla meşgul bulunduğunu söylemiştir. Bu hal ufukta hiçbir tehlike tasavvur etmeyen bir insanın huzurunun tezahürü mü idi, yoksa Büyük Katerina'nın Petersburg'ta İsveç toplarını duyarak icabında maiyetiyle birlikte Moskova'ya kaçabilmek için dört yüz beygir hazır bekletirken, âsabına hâkim kalabilmek üzere rusçaya bir eser tercümesiyle meşgul olmasına benzer bir avunuş mu idi?

Abdülmecit Efendinin hilâfet makamında bulunduğu sırada yaşlı şehzade, veya o devredeki tâbirle halifezadelerin, etrafında görünmedikleri ve cuma selâmlıklarına ancak genç şehzadelerin iştirak etmiş buldukları da söylenilebilir.

Efendinin İstanbul'dan otomobille ayrıldığı ve haremli ve iki çocuğu ve yakın bendegâniyle birlikte Çatalca'ya kadar öyle gittikten sonra oradan trene bindirildiği ve İsviçre'ye gittiği malumdur. İsviçre'de iki yıla yakın bir zaman kalacak, bundan sonra da Nis'e geçecekti. Vahdetin henüz sağdı ve kendisini hükümdar ve halife sayıyordu. Kendisini saltanat ve hilâfete sahip sayanla kendisini halife adeden arasında da Vahdetin'in ölümüne kadar barışma ve anlaşma olmayacaktı.

Altıncı Mehmed'in ölümünden sonra ise Abdülmecit artık bütün Osmanogullarınca ve etraflarındakilerce hanedanın reisi sayılacak ve uzun yıllar ilk önce İsviçre'de, iki yıl İsviçre'de kaldıktan sonra da Nis'te bir villâda geçecek ve bir müddet hayli müzayaka çekildikten sonra 1931 de kızı Dürrüşehvar'ın dünyanın en büyük zenginlerinden biri olan Haydarâbat nizamının veliahtına varması üzerine vaziyet artık müreffeh bir şekilde girecekti.

Fakat burada Abdülmecit Efendi'nin hayatını tetkik edecek olan bir tarihçinin söylemekten nefsinin menedemeyeceği bir nokta ile karşılaşılıyor: Kızının izdivacına kadar Mısır'dan kendisine bazı parayı yardımlarında bulunmuş olan son halife bundan evvel de, bundan sonra da bazı âzası pek korkuk bir sefaletle düşünmüş olan hanedan efradına karşı hemen hemen kayıtsız kalmış ve söylendiğine göre bilhassa Abdülmecit koluna karşı bu kayıtsızlık inanılmaz hadlere erişmiştir. Sultan Mecid'in kızı ve ailenin en yaşlısı olan Seni-

ha Sultan Nis'teki güzel villânın izbe oir odasında emektar ve yatalak bir cariye muamelesi görecek ve Sultan Mecid'in bir torunu, İbrahim Tevfik Efendi, Nis'te ölüncene cenaze masrafı verilmediği için papazlar tarafından nâşi galiba denize atılacak, Sultan Murad'ın, bütün malı kocası tarafından götürülmüş ikinci kızı Fehime Sultan gene Nis'te hasta yattığı sırada da gıdasını teşkil eden bir fincan sıcak çorbayı, biraz güzel çehreli Habeş cariyesi sokaklardaki cevelânlarından döndüğünde getirecektir.

Mevcudolduğu, kızının nezdinde bulunduğu ve tâ çocukluk zamanlarından itibaren hayatının bütün safahatını ihtiva ettiği söylenen hâtıralarında efendi bilmiyor ailesi efradının çektiklerine temas ediyor mu, yoksa kendisinin bir zaman çekmiş olduğu muzayıkayı anlatmakla mı iktifa ediyor?

Abdülmecit Efendi'nin Avrupa'da geçirdiği ve sayısız büyük amcası Cem'in geçirdiği on üç yıla nispetle çok uzun, fakat çok da sönük yıllar, İkinci Cihan Harbi sonlarında ve Paris'te nihayet bulmuş, yani efendi iki üç yıl evvel Nis'ten ayrılıp naklettiği Paris'te,

Etval yakınlarında oturduğu küçük bir konakta, kalb sektesinden ölmüş, ölüme de Paris'in Fransızlar tarafından istirdadı sırasındaki silah ve top seslerinin verdiği heyecan sebebolmuştur Nâşi da hâlâ, Paris'teki caminin bir odasında imiş.

Şam'da Vahdetin'in yanına gömülmesini vasiyet ettiğinden, bir zaman oğlu, yaşadığı Mısır'a getirilmesini, kızı da saltanat sürdürdüğü Hindistan'a naklini istemişler, İstanbul'a getirmek de kabil olmadığından tabut hâlâ Paris camisindeki odada duruyormuş.

Şimdi Abdülmecit Efendi'nin, amcazadesi Altıncı Mehmed'in saltanatı sırasında ve kendisi onun veliahtı iken sadaret makamında bulunan Tevfik Paşa merhuma yazdığı ve Tevfik Paşazade İsmail Hakkı Bey'in lütfiyle istinsah ettiğim mektubu naklediyorum :

"Fehametü devletü Sadrazam Tevfik Paşa Hazretleri,

Londra'ya gidecek heyeti murahhasamızın riyasetinde zatı sâmillerin bizzat bulunmaları bir vecibedir. Murahhas olarak Paris Sefiri Nabi

Mecit Efendi sakal bıraktıktan sonra, bir merasime giderken

Bey ile, Londra sefaretinde Reşit Paşa'nın yerine bırakılmak üzere Berlin sefiri sabıki Rifat Paşa'nın refakati âsifanelerinde bulunmasını elzem görürüm.

Mütehassis olarak da, bundan evvel Versay'da bize tevdi edilmiş olan muahede projesinin tetkikiyle buna muhtazı cevapların emri tahri- rinde ibrazı dirayet ve ehliyet eylemiş ve hu- dutlarımızın ahvali ta- biyye ve coğrafya ve ir- kıyesi ve memleketimi- zin ahvali siyasiye ve as- keriyeye, maliye, hukukiye ve nafıası hakkında ma- lûmatı nazariye ve ame- liyei mükemmeleyi haiz bir askeri mütehassis, bir maliye, bir umurı huku- kiye ve bir nafıa müte- hassıslarıyla bir evrak memuru ve iki daktilog- raftan mürekkep küçük bir heyet b u l u n - ması maksada tamamen kâfidir, kanaatindeyim.

Gerek Yunanistan ma- hafilinin gerekse İstan- bul patrikhanesinin te- sebbûsâtı malûmesine karşı müessir bir surette mukabelede bulunmak üzere askeri mütehassıs- sın mütarekenin bidayetindenberi Trakya'da, İz- mir'de, Bursa, İzmit ve Karamürsel havalisinde Yunanlılar tarafından irtikâp olunan fecayiin büt- tün tafsilâtına vâkif olması elzem olduğu gibi, alelûmum mütehassısların Anadolu'nun son vaz- iyet ve matalibatı arzıyesi hakkında malûmatı kâfiye sahibi olmaları pek faydalıdır.

Teklifimi itmam için, maliye mütehassıslığına elyevm Paris'te bulunan maliye heyeti teftişiyeye müdürü Kâzım Bey, nafıa mütehassıslığına el- yevm İstanbul'da bulunan sabık nafıa mütesa- rı Muhtar Bey, umurı askeriye mütehassıslığına elyevm seryaver olup evvelce maiyeti sâmile- rinde Paris'te bulunmuş o- lan erkânharbiye kay- makamı Kadri Bey ve umurı hukukiye müte- hassıslığına da tarafı sâmilelerinden bir münasi- bi intihap olunursa pek muvafık olacağı zannı- dayım.

Hemen Cenabı Hak zatı sâmiî sadaretpena- hilerini tevfiakati sübha- niyesine mazhar buyur- sun âmin.
21 cemaziyelevvel 1339"

Abdülmecid'in kendisine mektup yazdığı
Sadrazam Tefvik Paşa

Bu mektupta ifade düzgün, imlâ pek na- dir hatalı ve vatan sevgi ve endişeleri pek açık şekilde belli. Fakat aynı zamanda, bir gösteriş edası da yok değil ve bilhassa icrayı hükümet et- mek, iş başında bu- lunmak ihtirası o ka- dar kuvvetli ki, öm- ründe yarım saat bir devlet işi görmemiş olan şehzade, altmış senedir devlet hizmetinde bulunan sadrazama sade tahminlerde bulunmuyor, sade arzular ızhâr etmiyor da devlet idaresinin en teknik cihetlerine de karışıp daktiloların miktarı hakkında bile kendisini tenvire kalkıyor!..

Saray kadınları

(Baş tarafı 2161 inci sayfada)

Hükümdarlar vefat edince valideleriyle henüz evlenmemiş kızları ve kadınlarından çocuksuz veya kız çocuklu olanları eski saraya gönderilirlerdi. Erkek çocuğu olan haseki sultanların, eğer yeni padişah çocukları katletmemiş ise, sarayda kalmak ve eski mevkilerini muhafaza etmek haklarıydı. Diğer hasekiler ise ekseriya devlet ricalinden biriyle evlenmiye icbar olunur- lardı. Bunun gibi, herhangi bir hali veya tavrı beğenilmeyen cariyeler de, hattâ pa- dişahın mahremiyetine girmiş dahi olsalar, saraydan çıkartılıp mevki sahibi bir zata verilirlerdi. Acemilerden birisi büyü- cük bir kabahat işlerse, ekseriya el altın- dan esir pazarına gönderilip sattırılırdı.

İkbal derecesine ermiş cariyelerden, her- hangi bir sebep dolayısıyla saraydan çıkarılıp başkasıyla evlendirilenlerin sonradan evvelce hükümdardan gebe buldukları anlaşıl- sâ bile doğurdukları çocuklar res- men padişah çocuğu olarak tanınmazdı. Birinci Mahmut zamanında iki kere sadra- zam olan Hekimoğlu Ali Paşanın bu hü- kümdarla ve askeri mektepler müfettişi Zülüflü İsmail Paşanın İkinci Abdülhamit- le bu şekilde kardeş olduğu söylenir. Abdül- hamid'in İsmail Paşaya itibarı ve onu bu yüzden saraydan ayırmayış malûmdur. Bi- rinci Mahmut'un da, Hekimoğlu Ali Pa- şaya, huzuruna girdikçe, kıyam ettiği ve bir keresinde ağzından: "Buyurun birader!" sözünü kaçırdığı meşhur rivayetlerdendir.

عبدالحیدر افندی

شماره ۱۱

ولایت آمل

آنادولی ایلی، پدی، پادشاه، تاجیکان، صدی؟

خلیفه، قالیچان، صدی؟

صواع خلیفه

۱۱

